

Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Գ Ի Ք Ո Ր Ը

— R R —

ԱՐԵՎՍԱՏԱՅԵՐԵՆԻ ՎԵՐԱԾԵՑ Լ. Ա.

1939

Գ.Ա.ՀԻՐԻ

Տպարան ՆԵՂՈՍ

891.99⁰
թ-95

391-395
P-95

Կ

30 APR 85
30 MAY 2011

Գ Ի Ք Ո Ր Ը

.....

Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

1.

Իւղացի Համբոյի տունը կը-
ռիւ ինկած էր:

Համբոն կ'ուզէր իր տա-
ներկու տարեկան Գիքորը
քաղաք տանի ու գործի մը
գնէ որ մարդ դառնայ, աշ-

խատի: Կինը չէր համաձայնէր:

— Չե՛մ ուզեր, իմ պզտիկ երախտա այդ անիրա-
տչխարհը մի՛ ձգեր, չեմ ուզեր, կուլար կինը:

Բայց Համբոն չի լսեց:

Սաղաղ առաւօտ մըն էր, տխուր առաւօտ մը:
Տնեցիք ու հարեւանները եկան մինչև գիւղին ծայրը,
Գիքորի թուշերը համբուրեցին ու ճամբու դրին:

Քոյրը, Զարուհի, կուլար, իսկ Գալոն մօր գիր-
կէն կը պոռար — «Գիքո՛ւ, ո՞ւր կ'եթաս, հէ՛ Գիքո՛ւ»:

Գիքոր շուտ շուտ ետ կը նայէր: Կը տեսնէր դեռ
գիւղին ծայրը կեցած են անոնք ու մայրը գոգնոցով
կը սրբէր աչքերը: Նորէն հօրը քովէն կը վազէր կամ
առջեւը կ'անցնէր: Անգամ մըն ալ ետ նայեցաւ. գիւ-
ղը ծածկուած էր բլուրի ետեւ:

Անկէ յետոյ Գիքոր ետ կը մնար:

— Եկո՛ւր, Գիքոր ջան, եկո՛ւր հա, հասանք հա',
որդին կանչելով կ'երթար Համբոն, շալակը խուրջին

6862

մը, մէջը քանի մը հաց ու պանիր և քանի մը տրցակ ծխախոտ:

Իրիկունս դէմ երբ սարերը կ'անցնէին, անգամ մըն ալ երեւցաւ գիւղը, հեռո՛ւ, մշուշին մէջ:

— Ա՛յ ապի, մեր տունը ան է հա՛, ցոյց տուաւ Գիգորը՝ մատը երկարելով դէպի գիւղը, թէեւ տունը բնաւ չէր երեւար, ու անցան:

Առաջին իրիկունը իջեւանեցան գիւղի մը մէջ: Տունին աէրը Համբոյի հին ծանօթն էր:

Գեղին ինքնահեռը կը խշար տախտի եզերքը: Ջահել աղջիկ մը չըխկչըխկացնելով բաժակները կը լուար ու թէյ կը շինէր: Անիկա կարմիր, սիրուն լաթ մը հագած էր: Գիգոր միտքը դրաւ որ երբ քաղաքի մէջ դրամ վաստկի, իրենց Ջանիին համար այդ տեսակ հագուստ մը ուղարկէ:

Իրիկնահացէն յետոյ տանտէրն ու Համբոն ընկողմանած, չպուխը քաշելով կը խօսակցէին: Խօսեցան Գիգորի մասին: Տանտէրը գովեց Համբոն, որ կը չարչարուէր որգին մարդ ընելու համար: Յետոյ սկսան խօսիլ կռիւի վրայ, հացի թանգութեան վրայ, բայց Գիգորը շատ յոգնած էր, քունը տարաւ:

Միւս օրը քաղաք մտան: Գացին ծերունի թաւլաճիի քով: Առտուն պազար իջան:

— Պիճա՛, այդ երախան ծառա՞յ պիտի տաս, խանութի ներսէն հարցուց վաճառական մը:

— Հրամանք ես, ըսաւ Համբոն ու Գիգորը այդ կողմը հրեց:

— Բեր ինձի տուր, ես կը բռնեմ, առաջարկեց վաճառականը:

Այդ մարդուն կ'ըսէին Պէզազ Արսեմ:

ամբոն, քաղաքի մէջ, Գիգորը ծառայ տուաւ Պէզազ Արսեմի տունը: Պայմանն այն էր որ Գիգորը պէտք էր տունը մաքրէր, ամանները լուար, ոտնամանները օրրէր, խանութը կերակուր տանէր, ու այս տեսակ մանր ծառայութիւններ մինչև մէկ տարի:

Մէկ տարիէն յետոյ, Պէզազը զայն խանութ պիտի տանէր, խանութի «աշակերտ» պիտի շինէր, և այսպէս Գիգորը պիտի բարձրանար:

— Հինգ տարի տակաւին դրամ չեմ տար, ըսաւ Պէզազը պայման դրած ժամանակ: Եթէ չիտակը կ'ուզես, դեռ դուն պէտք է որ տաս, քանի որ որդիդ բան պիտի սորվի: Որովհետեւ բնաւ բան չի գիտեր...

— Ո՞ր տեղէն գիտնայ, աղա ջան, պատասխանեց Համբոն, եթէ գիտնար, ալ ինչո՞ւ կը բերէի. ես ալ բերած եմ որ բան սորվի:

— Կը սորվի՛, ամէն բան կը սորվի. այնպէս սորվի ո՞ր... Ձեր կողմերէն այն նիկոլն ի՞նչ է որ իրեն համար խանութ մը բացած է, ան ալ իմ քովս մարդ դարձաւ: Բայց վերջը զոյգ մը թէյի դգալ և քանի մը բան գողցաւ:

— Չէ՛, աղա ջան, աս չի գողնար, կուգամ թիւէն կը բռնեմ ու ջուրը կը ձգեմ:

— Հա՛, եթէ ձեռքը հալալ է, մարդ կը դառնայ:

— Իմ տարտն ալ այն է, աղա ջան, որ մարդ դառնայ, լեզու սորվի, գրել կարդալ սորվի, նստիլ

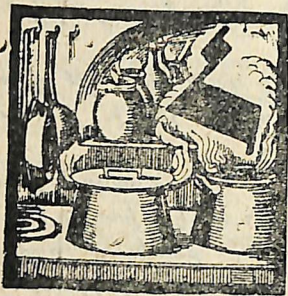
(239-48)

239-48
49
48

ելլալ սորվի, մարդ ճանչնայ որ աշխարհիս մէջ ինծի նման խեղճ ու զուրկ չի մնայ... ինքն ալ աչքաբաց երախայ է, մեր գիւղական դպրոցի մէջն ալ գրաճանաչ եղեր է: Գիրի սեն ու սպիտակը կը զատէ: Բայց աղաչանքս այն է, որ լաւ նայիք, զարիպ երախայ է, փոքր է...:

Պէզազը միամտեցուց Համբոն ու դուրս գնաց բարձր ձայնով հրամայելով՝ — Թէյ բերէ՛ք հաց բերէ՛ք ասոնց համար:

Յ.

այր ու որդի նստած էին Պէզազ Արտեմի խոհանոցը:

— Ա՛լ հիմա դուն գիտես, Գիքոր ջան, տեսնեմ ի՞նչ տեսակ տղայ դուրս պիտի գաս... Այնպէս պէտք է

ընես որ... ինչ գիտնամ... ո՛վ Տէր Աստուած... մոռնաց Համբոն և չիպուխը լեցուց:

Մինչ Գիքորը չորս կողմը կը դիտէր:

— Ապի՛, ասոնք բուխիրիկ չունին:

— Ո՛չ, ասոնք վառարան ունին, ահա՛ ասիկա վառարան է:

— Կա՞լ ալ չունին:

— Ասոնք քաղաքացի են, գիւղացի չեն որ կալ կալսեն:

— Հապա ո՞ւրկէ հաց կ'ուտեն:

— Դրամով կ'առնեն կ'ուտեն: Հացն ալ դրամով կ'առնեն, իւղն ալ, կաթն ալ, մսածունն ալ, փայտն ալ, ջուրն ալ...

— Վա՛յ...

— Հապա՛, ասոր Թիֆլիզ կ'ըսեն: Ինքզինքդ կտրիճ պահէ, դեռ չա՛տ բան կ'իմանաս:

— Ապի՛, ասոնք եկեղեցի ունին:

— Ունին, հապա՛, ասոնք մեզի պէս հայ քրիստոնեայ են: Ուշադրութիւն ըրէ հա՛, ձեռնաքաշութիւն չընես: Կարելի է քեզ փորձելու համար դրամ կը ձգեն, չըլլա՛յ մօտենաս: Եթէ վերցնես ալ, տար և ըսէ. — «Տիկին, աս ի՞նչ դրամ է, հոս ինկած էր. աղա՛ այս բանը այս տեղ գտայ» Թէ ոչ...

— Այստեղ ալ ոստիկան կա՞յ որ...

— Կայ, հապա՛... Յարմար ու անյարմար ատեն հոս հոն չթափառես, ձեռքդ ինկած դրամը զուր տեղը չծախսես, հազար ու մէկ պակասներ ունինք: Ինքզինքդ ալ լաւ պահէ, գիշերները չբացուիս, չմսիս... Երբեմն, եկողներու հետ նամակ ղրկէ... Մերթ ընդ մերթ չիպուխը բերանէն հանելով Համբոն կը խրատէր իր որդին: Մինչ Գիքորը կը քնանար:

— Հացի կտորտանք կամ հինը կուտան, կերակուրի աւելցո՛ւք կուտան, շատ անգամ ալ իրենք կուտեն քեզ չեն տար, փեսա չունի, ծառայի կարգը այդ է... օրեր են, կը մթնեն ու կ'անցնին:

Հայրը կը շարունակէր իր խրատը, բայց Գիքորը հօրը կ'ընթանա քնացած էր արդէն:

Այդ երկու օրը ան այնքան բաներ էր տեսներ, այս ու այն կողմը նայեր, որ բոլորովին յոգնած էր:

Միրգերով լեցուն խանութները, դէզերու պէս իրարու վրայ դասաւորուած հագուստները, տեսակ տեսակ խաղալիքները, դպրոց գացող կամ արձակուող երախաներու խուճբերը, իրարու ետեւէն սուրացող կառքերը, ուղտերու շարանները, կանաչեղէն բոռցած

աւանակները, փափախները գլուխներն կինտօնները... այս բոլորի գոռոցն ու զընկոցը, աղմուկն ու աղաղակը իրարու խառնուած կ'արձագանգէին իր գլխուն մէջ: Եւ ան յոգնած, հօրը կռթնած քնացեր էր:

Այդ պահուն Պէզազն ու իր կինը ներսը կը վիճէին: Կինը կը տրտնջար որ ծառան անփորձ էր, նոր լեռնէն իջած, վայրենի. իսկ մարդն ուրախ էր, որ քանի մը տարի ձրի ծառայ մը գտած էր:

— Կը վարժուի՛, ի հարկէ այդպէս չի մնար, կ'ըսէր ան կնոջը:

— Կը վարժուի՛, որդի՛, սիրտդ մի դառնացնելու, կը խնդրէր Պէզազի պառաւ մայրը:

Բայց տիկին Նատօն չէր համոզուեր, ան արտասուելով կ'անհծէր իր բախտը:

4.

Իժոր մինակը նստած էր Պէզազ Արտեմի խոհանոցը: Ան արդէն ծառայութեան մէջ էր:

Աղայի հին գլխարկը մինչեւ ականջները կոխած, հին կօշիկները ոտքը, մուրթ գոյն շապիկ մըն ալ հագած, այսպէս ոտքէն մինչեւ գլուխը փոխուած, ան նստած խոհանոցին մէջ կը մտածէր, թէ ինչո՞ւ եկաւ իրենց գիւղէն, ո՞ւր է ինկած, հիմա ինչ պիտի ընէ...:

Այդ պահուն ներս մտաւ տիկին Նատօն:

Գիժոր իր տեղը նստած էր:

Տիկինը բան մը ըսաւ: Գիժորը լաւ չլսեց կամ չհասկցաւ:

— Բեզի չե՞մ, ծօ՛ արջի քոթոթ:

Գիժոր շփոթեցաւ, քրտնեցաւ, մէյ մը ուղեց հարցնել թէ ի՞նչ կ'ըսէ. բայց յետոյ սիրտ չըրաւ: Աղջիկ պարոնը բարկացած դուրս գնաց:

— Է՛հ, գլուխնիդ թաղեմ, որ վայրենի էք ու կուգաք մարդու գլխուն փորձանք կը դառնաք... Ես բան կ'ըսեմ, ան տեղէն ալ չի շարժիր, ձայն ալ չի հաներ...:

— Վերջացա՛ւ, մտածեց Գիժոր, բայց ի՞նչ չուտ վերջացաւ... ինչքա՛ն գէշ վերջացաւ... հիմա ես ի՞նչ ընեմ... հայրս ալ գնաց...:

Եւ ան ամէն բան վերջացած կը համարէր, երբ իրեն խօսելով ներս մտաւ սեւ լաթերով բարի պառաւը, Պէզազի մայրը:

— Երբ աղջիկ պարոնը ներս կուգայ, ինչո՞ւ ոտքի չես ելլեր, որդի, կը խրատէր ան Գիժորը: Երբ բան մը հարցնեն, պատասխան տուր... ի՞նչ պիտի ըլլայ այդպէս...:

Պառաւին տէտի կ'ըսէին:

Տէտին Գիժորին կը սորվեցնէր թէ ինչ պէտք է ընէր, ինչպէս ինքնաեռ եռացնէր, կօշիկները սրբէր, խոզանակը բռնէր, ամանները մաքրէր...:

Պառաւ տէտիէն զատ ամէնքը կը նեղացնէին զինքը: Պէզազի «խանութի աշակերտներն» ալ շարունակ կը ծաղրէին զինքը. «Բիքի» կը կանչէին, քիթը կը քաշէին, գլխուն կը զարնէին, գլխարկը կը կոխէին մինչեւ ականջները:

Բայց այս բոլորը տանելի բաներ էին:

Անտանդին այն էր որ, չէր կրնար անօթութեան դիմանալ: Իրենց տունը, երբ անօթեանար, կ'երթար տաշտէն հաց կ'առնէր, ամանէն պանիր և ուտելով կ'երթար խաղալու, կամ թէ փէշին մէջ կը դնէր կ'երթար դաշտը: Երբ ուզէր՝ ծառի մը տակ կամ աղբիւրի մը վրայ կը նստէր ու կ'ուտէր:

Հիմա հոս ուրիշ տեսակ էր: Ինչքան ալ անօթի ըլլար, պիտի սպասէր, մինչեւ ճաշի ժամանակը գար, այն ալ ամէնքը ուտէին, յետոյ ինքը: Այդ անիծած ժամանակն ալ այնքան ուշ կուգար, որ խեղճին սիրտը կը քամուէր, կը թրթռար:

Մէկ, երկու, տասը համրեց և յետոյ, սկսաւ խոհանոցի մէջ չորս կողմը աչք պտտցնել թէ արդեօք ուտելու բան մը չի՞ կրնար գտնել, որպէս զի սիրտը կեցնէ, մինչեւ ժամանակը գար:

Սկիզբները ինչ որ գտնէր — չոր հացի փշրանք, կրծած ոսկոր կամ ուրիշ բան, բերանը կը ձգէր. քիչ մը յետոյ մտածեց խոհանոցին պահարանները որոնել: Ամենէն վերջը սորվեցաւ կերակուրի պղինձէն կիսեփ միսի կտորներ դուրս քաշել:

Բայց եթէ տեսնէին...

Ինչ գէշ բան պիտի ըլլար...

Եթէ տեսնէին...

Հապա ինչ ընես...

Թողուս փախչիս...

Եւ Գիքոր սկսաւ մտածել փախչելու մասին:

Բայց ինչպէս փախչէր, ո՞ր կողմ փախչէր. մի՞նակ, ճամբայ չէր գիտեր, մարդ չէր ճանչնար... իսկ հայրը...

Այնքան չարչարուեցաւ, խօսեցաւ, խրատեց, «Օրեր են, որդի, կը մթնեն ու կ'անցնին...»

Եւ ահա Գիքորի գլուխին մէջ կը հնչէ հօրը խանձած ձայնը. — Օրեր են, կը մթնեն, կ'անցնին, կ'անցնին:

5.

անգակը զարնուեցաւ:

Գիքոր վեր թռաւ: Ըսեր էին իրեն թէ զանգակը երբ կը զարնեն երթայ տեսնէ թէ ո՞վ է, ինչ կ'ուզէ: Ան դուրս ելաւ, պատշգամբն նայեցաւ, տեսաւ պարոն մը

և քանի մը տիկիները դրան առջեւը կեցած:

— Ատ ո՞վ էք, հէ՛յ, կանչեց վերէն:

Վարէն վեր նայեցան:

Տիկիները խնդացին, իսկ պարոնը ակնոցներն ուղղելով հարցուց.

— Աղջիկ պարոնը տո՞ւնն է:

— Ի՞նչ պիտի ընէք, հարցուց Գիքորը:

— Վարէն խնդուք աւելի սաստկացաւ:

— Քեզի կը հարցնեն տո՞ւնն է թէ չէ, բարկացաւ պարոնը:

— Գո՞րծ ունիք:

Այս աղմուկի վրայ տիկինը դուրս եկաւ:

— Քրքրուի՛ս դուն, գնա՛ դուռը բաց, չ'ուտ, ճչաց ու սկսաւ անիծել Գիքորն ու իր ամուսինը: Բայց չուտով հիւրերը երեւցան և ան խնդումներս զանոնք դիմաւորեց:

— Օ՛, բարե՛ւ, բարե՛ւ... Այս ո՞ր խաչէն էր, ինչպէս եղաւ որ մտաբերեցիք...

— Աս ո՞ւրտեղէն գտեր էք, ոտից գլուխը Գիքորը

չափելով հարցուց պարոնը, իսկ տիկինները շարունակ կը խնդային:

— Ի՞նչ կը նախանձիք, կ'ուզէք ձեզի տանք, կատակի տուաւ տիկինն ու հիւրերը ներս մտան:

Աճապարանքով Գիքորը տեղ մը զրկեց ու անոնց ետեւէն ներս մտաւ նաեւ տիկին Նատօն:

Իրարու առողջութիւնը հարցնելէն յետոյ, հիւրերը սկսան պատմել իրենց ներս մտնելու պատմութիւնը, որմէ ահագին պատմութիւն մը դուրս եկաւ:

— Օ՛Ֆ, սիրտս մաշեր է, կը գանգատէր տիկին Նատօն, եթէ գիտնաք թէ ես ի՞նչ կը քաջեմ ատոր ձեռքէն... կ'ըսենք, դուրս ընենք կորսուի, բայց Արտեմի բնաւորութիւնը գիտէք արդէն, կ'ըսէ՝ մեղք է, գիւղացի երախայ է, թող կենայ, կտոր մը հաց է, ուտէ, կը վարժուի... բայց ալ ե՞րբ... սիրտս մաշեցաւ...

— Օ՛հ, օ՛հ, օ՛հ, այդ ծառաներու գործը ա՛լ մի ըսեր, այս ու այն կողմէն սկսան բողոքել տիկին հիւրերը:

Կէս ժամ մը խօսակցեցան ասկէ անկէ, ծառաներու մասին, քաղաքի նորութիւններու մասին: Ծիչդ այդ խօսակցութեան ժամանակ, քրտնաթաթախ ներս մտաւ Գիքորը:

— Աղջիկ պարոն, միրգը բերի:

— Հա, լա՛ւ, գնա՛, հրամայեց տիկինը կարմրելով, իսկ հիւրերը սկսան խնդալ:

— Աղջիկ պարոն, կ'ըսէր թէ բա՛լը սուղ է, պէտք չկայ առնելու...

Այս խօսքերուն վրայ հիւրերէն ոմանք պոռթկացին ու թաշկինակով բերանին գոցեցին, ոմանք ալ տոնտիկնոջ խայտառակութիւնը ծածկելու համար

վկայեցին թէ իրաւ բալը սուղ է, այս ատեն ո՞վ բալ կ'առնէ: Յետոյ սկսան յանդիմանել թէ ի՞նչ պէտք կար միրգի, ուտելո՞ւ համար եկած էին իրենք, ինչո՞ւ նեղութիւն կը քաջեն...

Տանտիկինը մինչև ականջի ծայրը կարմրած՝ կ'աշխատէր եղածը ուղղել:

— Ո՞վ գիտէ ինչ է ըսեր, չէ հասկցեր այս յիմարը:

— Ով սուտ ըսէ՝ գետինը մտնէ, երգուընցաւ Գիքորը և ամէն բան լրացաւ:

6.

Իւրերը ճամբու դնելէն յետոյ, տիկին Նատօն, բարկացած, բարձր բարձր խօսելով կը ժողովէր քէյֆի սեղանը: Ան կը հայհոյէր Գիքորին, մի առ մի կը թուէր անոր արարքները,

կ'անիծէր իր բախտը, իր ամուսինը:

— Քա՛, խա՛մ է, որդի, կը վարժուի՛, որդի... ինչո՞ւ սիրտդ տալն ու վրայ կ'ընես... Ա՛խ Աստուած, ինչո՞ւ հոգիս չես առներ, կը հառաչէր պառաւ տէտին:

— Երանի մէյ մը հասկնայի թէ մարդու սրտի այս նեղութեան վայրկեանին դուն ի՞նչ կը խօսիս... խա՛մ է, ուրեմն գացէք դուք շինեցէք, ես ձեր գերին չեմ, ձայնն աւելի բարձրացնելով պատասխանեց պառաւին հարսը ու շարունակեց իր տրտունջն ու անկէժը, մինչև որ ամուսինը տուն գար:

Երբ ամուսնու ոտնաձայնը առաւ՝ սկսաւ արտաս-

ւել, աւելի բարձր խօսիլ և ամանները իրարու զարնել:

— Քեզի կ'ըսեմ դուրս ըրէ թող կորսուի. իսկ եթէ կը մեղքնաս, դրամ տուր, կանոնաւոր ծառայ բռնէ, լաւ է մարդ ծառայի տեղ ալ քաշկռտուի, քան թէ ամէն օր այսպէս տակն ու վրայ ըլլայ... իմ թշնամիս ես...

— Ի՞նչ է պատահեր, հարցուց Պէզազը, տանը մէջ տեղը կայնելով:

— Ի՞նչ պիտի պատահի. աս էր մնացեր որ խալ-խի քով մարդս գետինը մտցնէիր, ատ ալ ըրիր. ա՛լ ի՞նչ պատահի, վրայ տուաւ տիկինը և սկսաւ բալի պատմութիւնը:

— Վա՛յ, բացագոնչեց Պէզազը:

— Ախ Աստուած, կը հառաչէր բարի պառաւը, ասդին անդին իյնալով:

Պէզազը Գիքորը կանչեց:

Տըմբ- տըմբ Գիքորը ներս մտաւ:

— Մ'օտ եկուր կանչեց Պէզազը:

Գիքոր վախցաւ անոր դոյնէն, մնաց տեղը կեցած:

— Քեզի՛ կ'ըսեմ, մօ'տ եկուր...

Գիքոր այս անգամ շարժուեցաւ, բայց դարձեալ մնաց իր տեղը կեցած:

— Տօ՛, արջի՛ քոքոթ, ես քեզ կ'ըսեմ, աղջիկ պարոնին ըսէ, դուն կուգաս հիւրերուն կ'ըսես թէ բալը սուղ էր...

— Ես... ես... աղջիկ պարոնին... կ'ուզէր ար-դարանալ Գիքորը, բայց խօսքը բերանը մնաց, ապ-տակը հասաւ, աչքերէն կրակ ցայտեց, գլուխը դպաւ քովի պատին ու գետին ինկաւ: Ինկած տեղը Պէզազը սկսաւ զայն ոտքի տակ առնել՝ անդադար կրկնելով — «Բալը սուղ էր, հը՞... բալը սուղ էր, հը՞...»:

Պառաւ տէտին դողդղալով մէջտեղ ինկաւ, կ'աշ-խատէր ետ քաշել կատգած որդին, աղջիկ պարոնն ալ եկաւ, երախաներն ալ սկսան ճչալ: Պէզազը ետ կե-ցաւ հեւալով ու կրկնելով — «Բալը սուղ էր, հը՞...» աչքերը միշտ լարած անկիւնը կծկտած Գիքորի վրայ, որ դողդղալով ու ցաւագին կը մրմնջէր:

— Վա՛յ, նանի ջան, վա՛յ... վա՛յ... նանի ջան:

7.

Եսան տունի մէջ չի կրնար ծառայել, Գիքորը խանութ տարին: Հոն յաճախորդնե-րու ապրանքը տանել կու-տային, ապրանք պիտի ծա-խէր, խանութը սրբէր, իսկ պարապ ժամանակն ալ յա-

ճախորդ կանչէր:

Եւ ահա Գիքոր հաց կը տանի խանութը: Կերակ-րամանը ձեռքը, մաշած ու տոգոյն խոշոր ոտնաման-ները քաշ տալով կ'անցնի կամուրջէն: Վար նայեցաւ: Պանդոկներու բարձր պատերուն զարնուելով՝ վեր կը նետուէր կուրը, կ'ոլորուէր, յորձանք կուտար ու ճնշուելով կը խեղդուէր, խուլ կերպով կը թշնար կա-մուրջին տակը:

Գետեղերքին մօտերը կանաչ նաւակ մը կը պստէր: Մէջը երկու հոգի կային. մէկը ուռկան կը ձգէր, միւսը նաւը կը կառավարէր:

«Հիմա կը հանէ», ըսաւ Գիքոր ինքնիրեն ու կե-ցած՝ ձկնորսները կը դիտէր: Ուռկանը պարապ դուրս եկաւ:

— Այս մէկն ալ իմ բախտիս, ըսաւ Գիքոր ուռ-

կանր ձգուած ատեն: Գիքորի բախտը պարապ գուերո եկաւ:

— Այս մէկն ալ մեր Զանիի բախտին:

Աս ալ դատարկ դուրս եկաւ:

— Այս մէկն ալ Գալոյի բախտին:

Գալոն ալ անբախտ էր:

— Մինակ այս մէկն ալ...

Բայց այդ պահուն քովի պանդուկի դրան առջեւ աղմուկ մը բարձրացաւ: Պարսիկ մը կապիկ մը կը պտտցնէր երգելով.

Դէ եկուր, եկուր, մեյմուն,
ձիպոսըդ դեղին, մեյմուն
Պառաւի պէս կուգէ կուզ,
Ելիւ ու պարէ մեյմուն:

Ժողովուրդը հաւաքուած էր իր չուրջը և չորս կողմէն ալ դեռ կը վազէին: Գիքորն ալ վազեց, աշխատեցաւ բազմութեան մէջ մտնէ, առաջ անցնի, չկարողացաւ: Վիզը երկարեցուց, ոտքի մատներուն վրայ բարձրացաւ, կ'աշխատէր անպատճառ տեսնել թէ ի՞նչ տեղի կ'ունենար մէջտեղը:

— Ի՞նչ ներս կը կծկուիս, ծո՛ւ անպիտան, գործիդ գնա, ըսաւ կինսօ մը ու զարկաւ գլխուն:

Գիքոր յանկարծ սթափեցաւ ու վազեց խանութ:

8.

րիկունը Գիքոր կծկուած էր խոհանոցի մէջ: Դեռ արցունքը չէր չորցած անոր երեսին վրայ, դեռ կ'այրէին աղայի ապտակներուն տեղերը, դեռ նոր լուծ էր աղջիկ պարոնի

ձայնը, երբ սուլելով ներս մտաւ Վասոն, Պէզազի աշակերտը:

Գիքորը տեսնելով, իսկոյն կանգ առաւ և մա-

խարա դէմքին լըջութիւն տալով, սպառնալի հարցուց.

— Քլի՛ւպը ուշացար, արջի քթով, թէ կառավարի քով կարեւոր գործ ունէիր...

Գիքոր գլուխը չէր բարձրացնէր:

— Ըսէ տեսնե՛մ, քեզի՛ եմ...

Գիքոր լուռ էր:

— Չե՛ս լսեր, ուր էիր հէ՞, որ այսօր զիս անօթի սպաննեցիր. եթէ մեռնէի՝ վերջը...

Այսպէս խօսելով կամաց կամաց մօտեցաւ, քիչ մը ետ մօտեցաւ ու յանկարծ զարկաւ Գիքորի գլխուն: Գիքոր երկու ձեռքով գլուխը պաշտպանեց ու սեղմուեցաւ պատին: Վասոն կը պատրաստուէր ուրիշ ձեւի հարուած մը եւս հասցնելու, երբ դուրսէն աղայի ձայնը լսուեցաւ: Կուգար:

— Հիմա տես թէ քեզ ի՞նչ պիտի ընէ, սպառնաց Վասոն:

«Հիմա զիս կ'սպաննեն», մտածեց Գիքոր ու խեղճի հոգին տապ ըրաւ:

Աղան արդէն բաւական ծեծած էր խանութին մէջ. հիմա միայն հրամայեց հաց չի տան, որ հասկնայ թէ ի՞նչ է անօթութիւնը:

Վասնզն անցաւ:

Գիքոր հանգստացաւ, թէեւ կը լսէր աղջիկ պարոնի ձայնը, որ կը ճչար. — Վերջապէս ինչո՞ւ կը պահես, դո՛ւրս րիէ թող կորչի, դո՛ւրս ըրէ կորչի...

9.

իքոր կծկուեցաւ վերմակի մէջ, գլուխը կոխեց տակ, տափակցաւ:

«Առանակ գիշեր բոլորովին քուն չունիմ,

Ինձ տեսնողը կարծում է թէ տուն չունիմ,

վա՛յ, տուն չունիմ...»

Իր երգը երգելով Վաստն հաց կ'ուտէր: Գիքորը վերմակին տակէն երբեմն զգուշութեամբ կը շարժէր և գաղտուկ անոր կը նայէր ու կրկին աչքերը կը գոցէր: Ան այդ օր հաց դրած չէր բերանը: Ծեծուներ ու լացեր էր, հիմակ ալ անօթի պառկեցաւ ու քունը չէր տաներ:

— Հը՞, ի՞նչպէս է, անօթի քունդ չի տանիր, հա՛, այդպէս... նկատեց չարածճի Վաստն ու կտոր մը հաց և պանիր տուաւ Գիքորին:

— Դէ՛, ա՛ռ անկողնիդ մէջ գաղտուկ կեր, առ զան չիմանայ:

Գիքոր յափշտակեց հաց ու պանիրը, գլուխը կոխեց անկողնի մէջ, գաղտնի կ'ուտէր ու կը մտածէր: Կը մտածէր իրենց տանը մասին, այն օրերու մասին, երբ ազատ կը խաղար հանդերու մէջ ու լիախիտ հաց կ'ուտէր, կը մտածէր այն երեկոններու մասին, երբ իր հայրն ու մայրը կը կուռէին զինքը քաղաք բերելու համար... մայրը կուլար, չէր ուզեր:

— Ա՛խ, նանի ջան, սիրտդ ինչքան լաւ իմացեր էր, կը հառաչէր Գիքորը անկողնի տակ ու հաց ու պանիրը կ'ուտէր, ականջը սրած թէ աղան կուգա՞ր թէ ոչ:

Իսկ առտուն կեցած էր խանութին դուռը:

10.

անութի դուռը կեցած կը կանչէր Գիքոր, յաճախորդ կը կանչէր ու բարձր ձայնով կը գովէր իրենց ապրանքները:

— Կանչէ՛, ծօ՛ ինչո՞ւ ես ձեջեր, մնացեր:

Բերանիդ մէջ ջրուր կայ:

— Այս կողմ համեցէ՛ք, այս կողմ համեցէ՛ք... կը կանչէր Գիքոր:

Ներսը խնդուքէն կը թուլնային:

Իրեն սորվեցուցած էին որ յաճախորդ քաշէ դէպի իրենց խանութը: Եւ ան յաճախ կը բռնէր այս կամ այն յաճախորդի փէշէն, կոպիտ ու յամառ կերպով կ'սկսէր քաշել դէպի խանութը ու բաց չէր ձգեր մինչեւ որ մարդուն համբերութիւնը չհասցնէր:

Ամառնային տաք օրերուն, խանութի դրան վրայ երկար կենալէն յոգնած, ան երբեմն նստած կը քնանար խանութի առջեւ դասաւորուած չիթերու վրայ:

Այդ ժամանակ չարածճի ընկերները կամ դրացիները քթախոտ կը բռնէին անոր քթին տակ:

Ան փռնքտալով վեր կը ցատկէր:

Տաքէն թմրած վաճառականները կը զուարճանային: Իսկ աղան կուշտ կուշտ խնդալէն յետոյ ձայն կուտար:

— Կը քնանա՞ս, ծօ՛, արջի քօթօթ, կանչէ՛...

— Ասդին համեցէ՛ք, ասդին համեցէ՛ք, կը կանչէր Գիքոր:

11.

էկ օր մըն ալ երբ Գիքոր յաճախորդ կը կանչէր՝ դիմացէն երկու գիւղացի դուրս եկան: Վազեց փաթթուեցաւ գիւղացիներուն:

— Ա՛յ տղայ, բնաւ չի ճանչցայ, առ ի՞նչ

184-3467
49

բան է, զարմացած բացագանչեց գիւղացիներէն մէկը ու դարձաւ ընկերոջ։

— Բաղժ, դուն կը ճանչնայի՞ր...

— Ես աչքերէն կը ճանչնայի, պարծենցաւ ընկերը։
Ճշմարիտ էր որ Գիքորը շատ փոխուած էր, լաթերն ալ։ Դժուար էր ճանչնալը։

— Այ տղայ, տե՛ս, կանոնաւոր մարդ դարձեր է... Իսկ ասոր լաթերուն..., ասոր շնորքին... կը հիանային գիւղացիները։

— Համբոյի հողը մեր գլխուն. տե՛ս, ան իր տղան որ տեղը հասցուց, մեր տղաքը հոն խոզ կ'արածեն... Իսկ Գիքոր իրարու ետեւէ կը հարցնէր։

— Մայրս ի՞նչպէս է... տղաքը ի՞նչպէս են... Իմ հայրս ինչու չեկաւ... մեր կովը ծնա՞ւ թէ ոչ... մեր գիւղի մէջ ո՞վ է մեռեր...

— Ամէնն ալ լաւ են, շատ բարեւեւեր ունին, պատասխանեցին գիւղացիք։ Մինակ թէ՛ Սուքնեց Ղուկասը մեռաւ, մէյ մըն ալ Պուճուրեցն պառաւը, մնացեալները լաւ են։

— Հապա հայրս ինչո՞ւ չի գար։

— Հայրդ շատ կ'ուզէ գալ, բայց ի՞նչպէս գայ։ Ինքը մինակ մէկ մարդ է, սմբողջ տան հոգն ալ վրան...

— Հապա բան մը չե՞ն ղրկած...

— Ի՞նչ ունին որ ի՞նչ ուղարկեն։ Դուն ձեր տունին վիճակը չե՞ս գիտեր։ Այս տարի ալ հացը լաւ չէր, հայրդ հազիւ ծայրը ծայրին կը հասցնէ։ Անկէ ի՞նչ կ'ուզես։ Եթէ ունիս դուն ղրկէ. տուրքեր կ'ուզեն, ձեռքը դրամ չունի։

— Մեր տունէն ոչ ոք չէ՞ հիւանդացեր։

— Չէ՛, մինակ ձեր Ծաղիկ կովը Մերգայեցն գոմին փելովը տակը մնաց ու սատկեցաւ։

— Ծաղիկը սատկեցա՞ւ։

— Խեղճ մայրդ այնքան լուցաւ, աչքերը ուռեցան։ Այս ըսելով գիւղացիներէն մէկը նամակ մը հանեց տուաւ Գիքորին ու ըսաւ։

— Հիմա ի՞նչ ունիս ըսելիք, մենք ալ քեզի չենք տեսներ, եթէ մօրդ կամ քոյրերուդ բան մը պիտի ղրկես, տուր տանինք։

— Ուրկէ՞ բան ղրկեմ, դեռ դրամ չեմ ստանար... բայց...

— Բայց ի՞նչ...

— Կ'ուզեմ ես ալ ձեզի հետ գալ։ Կարօտցեր եմ թէ՛ մեր գիւղը, թէ՛ մերոնց և թէ...

— Վա՛յ, վա՛յ, մենք ալ կը կարծէինք մարդ դարձեր ես, խելօքցեր ես... տղ տեսակ բան կ'ըսե՞ն։ Այստեղ ինքիրենդ համար քաղաքավարի կ'ապրիս — հազուադէպ չոր, ոտքդ ձեռքդ մաքուր... Մենք կ'ըսէինք մեր տղաներուն ալ տեղ պատրաստես, բերենք, դուն ի՞նչ կ'ըսես։ «Խոզի գլուխը գորգի վրայ դրին, գլտորեցաւ ցեխի մէջ ինկաւ» խօսքը ճիշդ քեզի համար ըսած են։

Այսպէս յանդիմանեցին գիւղացիները. խրատեցին, մնաս բարով ըսին ու գացին։

Անոնց երթալէն յետոյ Գիքոր իր անկիւնը քաշեցաւ, բացաւ հօր նամակը։

«Իմ սիրելի որդի Գիքոր ջան։

Ի քաղաքն Թիֆլիս։

«Մենք ողջ և առողջ ենք, մինակ քու առողջութիւնդ կ'ուզենք, ամէն։ Բեզի շատ կարօտով կը բարեւեն Ապին, Նանը, Զանին, Մօսին, Միկիչը, Գալօն, ամէն։ Մեր սիրելի որդի Գիքոր, հա՛ն իմացած ըլլաս որ այս կողմերը նեղութիւն կայ, տուրքը սաստիկ

կ'ուզէն և դրամ չենք կրնար ձարել և Նանը և Զանին տկլոր են և տեղերնիս նեղութիւն կայ, Գիքոր քան, քանի մը մանէթ դրամ ղրկէ և գիր մը ղրկէ քու որպիսութեանդ մասին: Եւ գիտցած ըլլաւ որ Ծաղիկը ստակեցաւ և Նանն ու Զանին տկլոր են»:

Նամակը կարդաց ու եղած տեղը կեցած կը մտածէր Գիքորը, կը մտածէր իրենց տունը համար:

Սիրտը կ'այրէին նամակի տողերը:

— Նանն ու Զանին տկլոր են... հոս նեղութիւն կայ...

— Կանչէ՛, ծո՛ւ ի՞նչ խելք թուցողիք. աչքդ անոնց հե՛տ գնաց... կանչեցին ներսէն:

— Այս կողմ համեցէ՛ք, այս կողմ համեցէ՛ք, կը կանչէր Գիքոր, խանութին դրան վրայ կեցած:

12.

մեռը եկաւ: Սառ աղմուկով ձիւնախառն բուքը կը թռչի քաղաքին վրայով: Փողոցներու մէջ կը սուրայ, կը թռչի մեծ հոսանքով: Վզղալով կը մանէ անկիւնները,

աղքատն ու տկլորը կը փնտռէ, պանդուխտ ու անտէր երախայ կը փնտռէ:

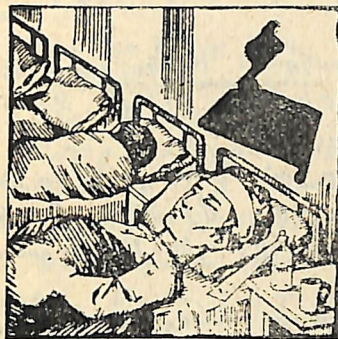
Ահա գտաւ Գիքորը:

Բարակ շապիկ մը հագած, խանութի դրան առջեւ կեցած կը կանչէր ան:

— Այս կողմ համեցէ՛ք, այս կողմ համեցէ՛ք...

Վո՛ւ... չարախինդ սուլելով ցուրտը, աներեւոյթ թուրի պէս զարկաւ ոսկորները անցաւ: Գիքոր դողաց:

Առանց ասոր ալ ան շատ մաշած էր արդէն, այդքանն ալ կը բաւէր: Ու անկողին ինկաւ:

13.

Իւսնդ պառկած էր Գիքոր Պէզազ Արտեմի խոհանոցին մէջ: Պառաւ տէտին օրը քանի մը անգամ ներս կը մտնէր ինքնիրեն խօսելով:

— Ի՞նչ կ'ուզես,

որդի՛, Գիքոր՛:

— Զու՛ր...

Տէտին ջուր կուտար: Հիւանդը դողդոջուն ձեռքով կը բռնէր, ագահութեամբ կը խմէր ու կրկին կ'ուզէր:

— Աս սիրտս չի զովացներ, տէտի՛... ես մեր աղբիւրի պող ջուրէն կ'ուզեմ, տէտի՛... ես մեր տունը երթալ կ'ուզեմ... ես իմ Նանը կ'ուզեմ...

Պէզազ Արտեմը ցաւի մէջ ինկած էր: Ասդին անդին ինկաւ, անոնց կողմէն մարդ գտաւ, ապսպրեց որ Համբօն գայ, իսկ Գիքորը տարաւ քաղաքային հիւանդանոցը:

Հոս շատ հիւանդներ կային կարգով պառկած: Տխուր կը տքային ու ձեղունին կը նայէին անզօր հայեացքներով:

Գիքորն ալ անոնց կարգին պառկեցուցին:

Հոս գտաւ զինք իր հայրը:

— Ատ ի՞նչ ես եղած, Գիքո՛ր ջան, մղկալովով վրան ինկաւ Համբօն:

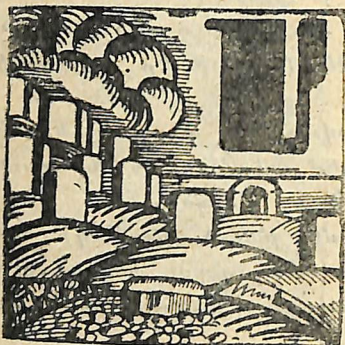
Գիքոր տաքութեան մէջ չիմացաւ հօր գալը:

— Գիքո՛ր ջան, հապա եկած եմ է՛, Գիքոր ջան... ես քու ապին եմ է՛...

Հիւանդը բան մը չհասկցաւ: Ան կը զառանցէր ու զառանցանքներու մէջ կը կանչէր. «Միկի՛չ, Զանի՛, Ապի՛, Նանի՛...»:

— Այստեղ եմ, Գիքո՛ր ջան, Նանը զրկեց որ քեզ մեր տունը տանիմ... չե՞ս գար... Միկիչն ու Զանին հիմա տանիքը կեցած ճամբադ կը նային: Ի՞նչ կ'ըսես. դէ խօսէ՛ է Գիքո՛ր ջան...

— Ասդին համեցէ՛ք, ասդին համեցէ՛ք, կը բացազանչէր հիւանդը ու զանազան անկապ, կիցկտուր խօսքեր ըսելով կը խնդար տաքութեան մէջ:

14.

էկ երկու օր յետոյ Համբօն կ'երթար իրենց գիւղը:

Ան թողած էր Գիքորն ու կ'երթար: Թեւի տակ՝ կը տանէր անոր լաթերը որ մայրը վրան լաց ըլլար:

Հաթերու գրպաններուն մէջ բոլոր մը փայլուն կոճակներ, նախշուն թուղթ լաթի կտորներ ու քանի մը քորոց գտաւ: Ատոնք ալ կ'երեւի քրոջ՝ Զանիի համար հաւաքած ու պահած էր...

Կը քալէր Համբօն ու կը մտածէր: Շատ ժամանակ

չէր անցած որ այդ միեւնոյն ճամբով քաղաք եկաւ ինքը իր Գիքորին հետ: Ահա հոս էր որ ան ըսաւ.

— Ապի՛, ոտքերս կը ցաւին...

Եւ ահա այն ծառը որուն տակ նստան հանգստանալու...

Ահա հոն էր որ ըսաւ.

— Ապի՛, ծարաւ եմ...

Ահա այն աղբիւրն ալ, ուրկէ ջուր խմեցին...

Ամէնը, ամէնը կան, մինակ ան չկայ...

Միւս օրը, երբ Համբօն կ'անցնէր լեռներէն, հեռուէն երեւցաւ իրենց գիւղը:

Գիւղէն դուրս՝ կեցած կ'սպասէին, Նանը, Զանին, Միկիչը, Մօսին, իսկ փոքրիկ Գալօն մօր գիրկէն կը կանչէր.

— Ալի՛, ալի՛, հէ՛ Գիքո՛ր...:

Արեւմտահայերէնի վերածեց Լ. Ա.

ՎԵՐՁ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0399608

ԳԻՆ 1.5 Ե. Դ.

Հաղթ

L. ADJÉMIAN
35, Rue Salah-el-Dine
Héliopolis (Egypte)